

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทตำบลเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อน
ธรรมนูญสุขภาพตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบล
เหมืองหม้อ ตามแนวคิดสามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา และผลจากการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบล
เหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
และกลุ่มองค์กรต่างๆในตำบล ใช้เวทีสมัชชาสุขภาพในการวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา ความต้องการ
ร่วมกัน วางแผนดำเนินการร่วมกันของคนในตำบล ขั้นตอนการทำงานและการใช้เครื่องมือในการ
เก็บรวบรวมข้อมูลมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ต่างๆ
ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงกระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบล
ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้แนวคิดสามเหลี่ยมเข็มนาฬิกา และผล
การศึกษาขึ้นกับศักยภาพและความสนใจของผู้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษา
แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่เลือกตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เนื่องจาก
เจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเหมืองหม้อและโรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบลบ้านสะบะนุ มีความสมัครใจและพร้อมให้ความร่วมมือ รวมถึงองค์การบริหารส่วน
ตำบลเหมืองหม้อ กลุ่มชมรมต่างๆก็ให้ความสนใจ และตำบลเหมืองหม้อก็มีการประกาศใช้
ธรรมนูญสุขภาพตำบลเมื่อ วันที่ 21 ตุลาคม 2553 เป็นพื้นที่แรกของจังหวัดแพร่และ ยังไม่มีรูปแบบ
ที่จะขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบล

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทตำบล ตั้งแต่สภาพแวดล้อมทาง
กายภาพ ประวัติความเป็นมาของตำบล สภาพความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี
วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง กลุ่มองค์กรต่างๆในตำบลที่เอื้อต่อกระบวนการขับเคลื่อน
ธรรมนูญสุขภาพตำบลได้ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงได้แก่ ภาคการเมืองหรือกลุ่มผู้นำตำบล
และกลุ่มของผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของประชาชนตำบล ส่วนภาคประชาชนได้
เลือก กลุ่ม กลุ่มสภาเด็กและเยาวชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่ม
แม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ที่เคารพนับถือของคนในตำบล โดยทำการศึกษาข้อมูลไปเรื่อยๆจนได้ข้อมูล

เพียงพอ และกลุ่มเป้าหมายในการเข้าร่วมการ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ได้ กำหนดการทำงานร่วมกันใน 3 ภาคส่วน ตามแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา คือ

พลังส่วนที่ 1 ภาควิชาการ คือกลุ่มของผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของ ประชาชนตำบลเหมืองหม้อ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเหมือง หม้อ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสระบัว เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบาย และแผนองค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการเกษตร นักวิชาการศึกษา นักพัฒนาชุมชน ที่ปรึกษา สภาคีร์กและเยาวชน ปรชธานชมรมผู้สูงอายุ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดูแลงาน สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

พลังส่วนที่ 2 ภาคประชาชนและสังคม ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลเหมืองหม้อ อําเภอเมืองแพะ ปรกอบไปค้วย กลุ่มเกษตร กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสภาคีร์กและเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน โดยมีเงื่อนไข ดังนี้

1. ต้องมีความสมัครใจและสนใจเข้าร่วมกระบวนการวิจัย
2. เป็นสมาชิกกลุ่มเป้าหมาย
3. สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในการเดินทางมาเข้าร่วมประชุม
4. สื่อสารด้วยภาษาไทยเข้าใจ

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเลือกแบบเจาะจง 200 คน เนื่องจากเป็นบทบาท และหน้าที่ในการสื่อข่าวสารสาธารณสุข แนะนำเผยแพร่ความรู้ วางแผนและประสานกิจกรรม พัฒนาสาธารณสุขตลอดจนให้บริการสาธารณสุขด้านต่าง ๆ

พลังส่วนที่ 3 ภาครัฐและการเมือง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เหมืองหม้อ ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสระบัว นายกองค้การบริหารส่วน ตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนันและผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.1 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบบันทึกปรากฏการณ์ และผลที่ได้จาก การศึกษาชุมชน และในการปฏิบัติการในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงาน ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การทำกลุ่มสนทนาและจากการจัดเวทีสมัชชาสุขภาพ

1.2 เทปบันทึกเสียงใช้บันทึกเสียงในขณะที่ทำการสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีสมัชชาสุขภาพ

1.3 กล้องถ่ายภาพ สำหรับเก็บ ภาพกิจกรรมขณะที่ทำการศึกษา และการ
ดำเนินการจัดเวทีสมัชชาสุขภาพ เพื่อใช้ประกอบการรายงานการวิจัย

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการสนทนาร่วมกันระหว่างนักวิชาการ
ส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ประชาชนชาวบ้านใน
ตำบล เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนองค์การบริหารส่วนตำบล ทีมนักจัดการสุขภาพตำบล
นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ถึงภาวะสุขภาพและสถานการณ์สุขภาพปัจจุบันของ
ประชาชนในตำบล จัดลำดับความสำคัญของปัญหา นำเสนอในเวทีสมัชชาสุขภาพ และพิจารณาเข้าสู่
ข้อบัญญัติตำบลเพื่อสนับสนุนงบประมาณ

2.2 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ทำการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในกลุ่ม
ตัวอย่าง เพื่อรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของตำบล ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม
ความสัมพันธ์ในตำบล ความเชื่อโดยใช้วิธีการแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ
ครบถ้วน ตรงประเด็น และสามารถที่จะปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความชัดเจนของคำตอบมาก
ขึ้น

2.3 เวทีสมัชชาสุขภาพ เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างเจ้าหน้าที่
สาธารณสุขในตำบล เสนอภาวะสุขภาพปัจจุบันที่เป็นจริงของประชาชนในตำบลแก่กลุ่มต่างๆ
ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ค้นหาสาเหตุ วางแนวทางการป้องกันและแก้ไข
ที่สอดคล้องกับธรรมนูญสุขภาพตำบล

2.4 การสังเกต ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในระยะแรกของการศึกษา
เพื่อสำรวจสภาพทั่วไปของตำบลทางด้านกายภาพ หลังจากนั้นใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใน
การเก็บข้อมูลลักษณะการดำเนินชีวิตประจำวัน กิจกรรมในตำบล ที่สอดคล้องกับธรรมนูญสุขภาพ
ตำบล

2.5 ตัวผู้วิจัย เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะในการ
วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งในระหว่างการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยต้องทำการวิเคราะห์และ
ตีความหมายของข้อมูลที่ได้รับไปพร้อมๆกัน เพื่อพิจารณาเลือกใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลขั้นต่อไปให้
เหมาะสม รวมทั้งต้องแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา
ที่ตั้งไว้

วิธีคำนวณการวิจัย

1. เมื่อทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายที่มีความเหมาะสมและเป็นไปได้ต่อการศึกษากิจการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบล โดยใช้วิธีคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจงในกลุ่มเป้าหมายที่มีความสนใจ จากนั้นจึงติดต่อประสานงานกับผู้นำตำบล กลุ่มเป้าหมายต่างๆ เพื่อแนะนำตัวชี้แจงสถานะของผู้วิจัย และวัตถุประสงค์ของการศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในศึกษานี้ใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกันหลายวิธี โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ศึกษาสภาพสังคมเบื้องต้น ลักษณะทั่วไปของตำบล ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ รูปแบบวิถีชีวิต การคมนาคม การศึกษา ระบบสาธารณสุข การเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของคนในตำบลกับกลุ่มชมรมต่างๆ รวมถึงกระบวนการจัดทำธรรมนูญสุขภาพตำบลเหมืองหม้อโดย ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลในส่วนนี้คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่มที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ในงานศพ งานบุญต่างๆที่มีในตำบล การประชุมของกลุ่ม องค์กร การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน

2.2 กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบล มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

2.2.1 พลังส่วนที่ 1 ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ในภาควิชาการนี้ตัวผู้วิจัยประสานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเหมืองหม้อ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสะบะญู เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผนองค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการศึกษา นักวิชาการเกษตร นักสังคมสงเคราะห์ ที่ปรึกษาสภาเด็กและเยาวชน ประธานชมรมผู้สูงอายุ ใช้การสนทนากลุ่มวิเคราะห์ปัญหาในตำบลเชื่อมกับธรรมนูญสุขภาพตำบล ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แจงวัตถุประสงค์และควบคุมการสนทนา พร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพสังคมเบื้องต้นด้วย

2.2.2 ถิ่นข้อมูลด้านสุขภาพให้กับประชาชน คือ ผู้ที่ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของประชาชนตำบลเหมืองหม้อ ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับภาวะสุขภาพปัจจุบันของประชาชนในตำบลเหมืองหม้อที่เป็นจริง ถิ่นให้กับประชาชนในตำบลซึ่งได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มสภาเด็กและเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นแกนนำหลักที่สำคัญ เป็นผู้เข้าร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา หาทางแก้ไข วางแผนดำเนินการ และร่วมกันปฏิบัติ โดยใช้เวทีสมัชชาสุขภาพ

2.2.3 รวมพลังสนับสนุน จากภาครัฐและการเมือง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเหมือนหม้อ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสะบะ องค์การบริหารส่วนตำบลเหมือนหม้อ ผู้นำตำบล เป็นผู้สนับสนุน หนุนเสริมในเรื่องงบประมาณ การดำเนินงานต่างๆ ในตำบล ผู้วิจัยประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในตำบลเพื่อพิจารณางบประมาณเข้ากับกิจกรรม หรือโครงการที่ภาคประชาชนร่วมกันวิเคราะห์ วางแผนดำเนินการปฏิบัติ ใช้งบประมาณใน ข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลเหมือนหม้อ และกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลเหมือนหม้อ

2.2.4 ถอดบทเรียน เป็นกระบวนการที่ตัวแทนจาก ภาควิชาการ ภาคประชาชน และสังคม ภาครัฐและการเมือง ร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆตาม การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพตำบลที่ได้ทำไป และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการ ไปแล้วว่า สำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป

2.3 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ในการบันทึกข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละครั้ง เพื่อนำมาสรุป ตามประเด็นต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบและ ตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนของข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และหาเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปหรือไม่แน่ใจว่าจะถูกต้องตลอดระยะเวลาของการทำวิจัย

2.4 เทปบันทึกเสียง ใช้ขณะทำการสัมภาษณ์ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ร่วมวิจัย โดยจะต้องขออนุญาตจากกลุ่มก่อน ซึ่งจะสามารถช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลมาตรวจสอบกับที่ได้จดบันทึกไว้ให้ถูกต้องครบถ้วน

2.5 กล้องถ่ายรูป โดยทำการบันทึกภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ในตำบลตลอดการดำเนินการวิจัย

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการดำเนินชีวิตประจำวัน กิจกรรมในตำบล ความสัมพันธ์ของตำบล นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดประเภท ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า นำส่วนด้านข้อมูลและด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาสรุปใจความสำคัญ สรุปเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับธรรมนูญสุขภาพตำบล ทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งบุคคล แหล่งสถานที่ และแหล่งเวลาแตกต่างกัน หรือไม่ ได้แก่ การศึกษาในบริบทตำบลในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติตำบล การเมือง การปกครอง วัฒนธรรมประเพณี ความสัมพันธ์ในตำบล ว่าข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลต่างบุคคล

ต่างสวามที่กันและต่างเวลากัน มีความตรงกัน หรือไม่อย่างไรจนได้ข้อมูลที่เป็นจริงที่สุด และทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากกระบวนการกลุ่มนั้นถูกต้องและทางกลุ่มใหญ่ทั้งหมดเห็นด้วยกับข้อมูลที่ได้ในแต่ละครั้งของการร่วมกิจกรรมหรือไม่อย่างไร และผู้วิจัยทำการสรุปข้อมูลที่ได้จากการจัดกระบวนการเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันและความต่อเนื่องในกิจกรรมแต่ละกระบวนการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้กระทำไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูล ตลอดระยะเวลาในภาคสนาม โดยแต่ละวันจะมีการเก็บข้อมูลและบันทึกอย่างละเอียด และนำมาจัดเป็นหมวดหมู่วิเคราะห์ไปด้วย ทำให้มองเห็นประเด็นที่ยังไม่สมบูรณ์ และต้องเก็บเพิ่มเติม จนได้ข้อมูลเพียงพอแล้ว จึงนำข้อมูลมาแยกประเภท และจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ หากพบว่าข้อมูลที่ได้ไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูล และทำการตรวจสอบใหม่จนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งต้องเป็นการทำควบคู่ไปตลอดระยะเวลาในการทำการวิจัย เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว และได้เนื้อหาสาระครบถ้วนสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ จึงได้เขียนรายงานการวิจัยต่อไป